

ДО ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

У статті розглянуто сутність професійного становлення майбутнього вчителя, а також визначено основні закономірності загальнопрофесійної підготовки, які стосуються сучасного фахівця. Визначено етапи професійного становлення майбутнього вчителя.

Ключові слова: професійне становлення, професійна підготовка, професійні якості.

Традиційне розуміння вищої освіти як процесу оволодіння професійними знаннями, вміннями та навичками витісняється новим, більш широким поглядом на освіту як процес професійного становлення особистості майбутнього фахівця. В умовах переходу вищих навчальних закладів на нові моделі в освіті і технології навчання важливе значення має проблема професійного становлення майбутнього вчителя.

Вивченням проблеми професійного становлення займалися І. Батракова, В. Бодров, С. Вершловський, Е. Галицьких, А. Гогоберідзе, Е. Зеєр, Т. Кудрявцев, Є. Клімов, Л. Мітіна, Ю. Поварчуків, Н. Радіонова, А. Тряпцина, Н. Чекальова та інші.

Мета статті – проаналізувати сутність професійного становлення майбутнього вчителя у вищих навчальних закладах.

Теоретичний аналіз філософської, психолого-педагогічної та методичної літератури доводить, що існують різні підходи до визначення поняття “професійне становлення майбутнього вчителя”. Але в розумінні сутності цього процесу, виявляється спільність поглядів учених, які займалися цією проблемою. Питання професійного становлення майбутнього вчителя у вищих навчальних закладах посідає центральне місце в дослідженнях багатьох учених.

У педагогічному словнику професійне становлення трактується як становлення професіонально значущих якостей і здібностей, професійних знань і вмінь, що “індивідуалізується, активне якісне перетворення особистістю свого внутрішнього світу, що приводить до принципово нового устрою і способу життєдіяльності – творчої самореалізації в професії”.

Т. Кудрявцев у своїх наукових працях висвітлив професійне становлення як тривалий процес розвитку особистості з початку формування професійних намірів до повної реалізації себе в професійній діяльності. Центральна ланка цього процесу – професійне самовизначення [6].

Розробки Т. Зеєр присвячені проблемі професійного становлення як формоутворення особистості, що адекватне вимогам професійної діяльності [3].

Професійне становлення майбутніх вчителів здійснюється в процесі загальнопрофесійної підготовки майбутнього вчителя. У сучасних психо-

лого-педагогічних дослідженнях приділяється увага професійній підготовці майбутнього вчителя, зокрема змісту педагогічної освіти (А. Алексюк, С. Гончаренко, М. Євтух, І. Зязюн, І. Підласий та інші); вдосконаленню технологій навчання майбутнього вчителя (В. Бондар, О. Мороз, О. Пехота, О. Савченко та інші); оптимізації методів і прийомів професійної підготовки майбутніх вчителів (Д. Кавтарадзе, М. Поташник, Т. Яценко та інші).

К. Левітан досліджує професійне становлення особистості вчителя як вирішення професійно значущих завдань, що все більше ускладнюються, – пізнавальних, морально-етичних і комунікативних, у процесі чого вчитель опановує необхідний комплекс ділових і етичних якостей, пов'язаних з його професією.

О. Акулова, С. Писарева, Н. Радіонова, А. Тряпціна розглядають професійне становлення як “складний процес професійного самовиховання, самоосвіти, самонавчання, який здійснюється в єдності з професійним вихованням, освітою, навчанням, спрямований на розвиток особистісного потенціалу”.

Аналіз літератури дав змогу зробити висновок про те, що *професійне становлення – складна системна характеристика, що визначає процес і результат становлення особистості як суб'єкта професійної діяльності*.

І. Глазкова так визначає мету професійної підготовки:

- формування якостей майбутнього вчителя (М. Кобзев, В. Страхов) [5];
- оволодіння систематизованими знаннями, уміннями, навичками та необхідними особистісними професійними якостями (Н. Хмель) [7];
- озброєння студентів професійними знаннями, уміннями навичками (Н. Кузьміна).

К. Абульханова-Славська розглядає професійну підготовку майбутнього вчителя через засвоєння цінностей майбутньої професії. Вони виступають основою формування ціннісно-професійної позиції, яка регулює процес вирішення професійних завдань.

Аналіз наукових досліджень свідчить, що розробка системи професійної освіти підготовки у вищій школі здійснюється за такими напрямками:

- науково-теоретичні основи формування особистості педагога в процесі професійної підготовки (Ф. Гоноблін, М. Кухарев);
- питання методології формування особистості вчителя (С. Архангельський, А. Бойко, В. Ільїн, М. Каган, Л. Кондрашова, В. Сластьонін, О. Щербаков);
- питання професійної підготовки та діяльності вчителів, викладачів (О. Абдуліна, А. Алексюк, Г. Андрєєва, Ю. Бабанський, В. Гриньова, М. Євтух, Н. Ничкало, О. Пехота, Т. Сущенко);
- визначення науково обґрунтованого змісту професійного навчання, зміст педагогічних знань і вмінь (О. Абдуліна, В. Сластьонін, Л. Спирін, О. Щербаков, О. Остряньська);
- методи професійного самовиховання та розвитку педагогічної техніки (Ю. Азаров, В. Кан-Калик, С. Омельченко).

Загальнопрофесійна підготовка майбутнього вчителя – об’єктивний процес, в основі якого лежать певні закономірності:

- зумовленість системи підготовки освітніми потребами особи та суспільства;
- відповідність змісту, форм, методів, технологій загальнопрофесійної підготовки рівню розвитку педагогічної науки й освітньої практики, особливостям професійної педагогічної діяльності в сучасних умовах;
- єдність завдань професійної освіти, виховання та розвитку майбутніх учителів у процесі підготовки;
- взаємозв’язок цілей, функцій, змісту та методів загальнопрофесійної підготовки;
- залежність якості загальнопрофесійної підготовки від характеру, змісту, форм і методів організації освітнього процесу й інші [1].

Розглядаючи професійне становлення майбутнього вчителя, учені виділяють стадії, рівні, етапи, які проходить фахівець у своєму професійному просуванні.

К. Левітан виділяє три основні стадії: *підготовча* (довузівська) стадія, пов’язана з вибором професії; *початкова* (вузівська) стадія, під час якої формуються основи професійно важливих умінь і властивостей особистості вчителя; основна (післявузівська) стадія. Це період розвитку особистості вчителя з метою її повної самореалізації в педагогічній діяльності.

Т. Кудрявцев, Е. Зеєр виділяють чотири стадії професійного становлення вчителя:

1. *Формування професійних намірів*: усвідомлений вибір особистістю професії на основі врахування своїх індивідуально-психологічних особливостей. Важливу роль у виборі професії відіграє спрямованість особистості на певний предмет праці, яка виявляється в інтересах, захопленнях.

2. *Професійна підготовка*: освоєння системи професійних знань, умінь і навичок, формування професійно важливих якостей особистості, схильності та інтереси до майбутньої професії.

3. *Професіоналізація*: адаптація й освоєння професії, професійне самовизначення, набуття професійного досвіду, розвиток властивостей і якостей особистості, які необхідні для кваліфікованого виконання професійної діяльності.

4. *Майстерність*: якісне, творче виконання професійної діяльності, інтеграція сформованих професійно важливих якостей особистості в індивідуальний стиль діяльності [6].

З боку особистісного підходу професійне становлення у своїх дослідженнях розглядає Е. Галицьких. На її думку, етапам професійного становлення відповідають “фази” розвитку особистості майбутнього вчителя, що входить у нове середовище педагогічного ВНЗ:

- *адаптація* – освоєння цінностей і норм педагогічної культури, оволодіння засобами і формами діяльності;

– *індивідуалізація* – індивідуальність особистості майбутнього вчителя, самовизначення в професії, знаходження особистісного значення майбутньої професійної діяльності;

– *інтеграція* – професійна самореалізація в контексті педагогічної реальності.

Ми вважаємо, що такий підхід дає змогу визначити зміни майбутнього вчителя на різних етапах професійного становлення.

Продуктивною є концепція Б. Рябушкіна, який виділяє три взаємопов'язані етапи професійного становлення майбутнього вчителя:

1) засвоєння особистістю цінностей професійної діяльності; становлення образу педагогічного світу;

2) перетворення особистості на основі цінностей, формування образу “Я-педагог”;

3) проектування, формування образу майбутньої індивідуальної педагогічної діяльності. Оформлення професійної позиції особистості.

О. Акулова, С. Писарева, Н. Радіонова, А. Тряпіцина висловлюють ідею про те, що послідовне вивчення студентами педагогічних курсів відповідає етапам професійного становлення майбутнього вчителя. Вони виділяють три етапи освоєння професійно-освітньої програми, що відповідають етапам професійного становлення майбутнього вчителя:

1) *орієнтаційний*, метою якого є формування у студентів системи знань про саморозвиток особистості і її професійно-педагогічної спрямованості, а також особистісні освітньо-професійні орієнтації студентів;

2) *теоретико-методологічний*. Мета цього етапу в тому, щоб, спираючись на потреби, інтереси, студентів у галузі педагогіки, сприяти розвитку педагогічної культури студентів, на базі якої може бути здійснений багатоманітний життєвий вибір;

3) *діяльнісний*, його мета полягає в освоєнні студентами нових способів дій, оволодінні вміннями організації й аналізу педагогічної дійсності та самоорганізації в ній.

Л. Мітіна визначає такі характеристики праці вчителя: педагогічну спрямованість, педагогічну компетентність, педагогічну гнучкість. Вони є інтегральними характеристиками особистості вчителя, що зумовлюють ефективність педагогічної праці. Педагогічна діяльність вимагає від викладача вміння знаходити оптимальні рішення, бути педагогічно гнучким.

Р. Бендлер, Д. Гриндер вважають, що на практиці вчитель повинен мати гнучкість у поведінці, що включає безліч реакцій поведінки. Однією з головних причин, що породжують труднощі у професійній діяльності вчителя, є недостатня сформованість умінь саморегуляції в різних аспектах його особистісного розвитку. М. Бурно вважав, що головну роль у розвитку творчих здібностей відіграє гнучкість, що дає змогу змінити тактику і нормалізувати поведінку.

Таким чином, професійна підготовка майбутнього вчителя розуміється як зростання, становлення, інтеграція й реалізація в педагогічному процесі професійно значущих особистісних якостей і здатностей, профе-

сійних знань і вмінь, якісне перетворення вчителем свого внутрішнього світу, тобто творчої самореалізації в професії.

У цей час вимоги, що висуваються до фахівця, включають професійні, соціально-психологічні, особистісні та творчі. Сучасний учитель початкових класів має бути не тільки носієм знань, а й уміти їх застосовувати в нестандартних, нетипових ситуаціях у професійній діяльності. Чим більше варіантів ситуації, що вимагають знаходження нового способу застосування знань та чим швидше студент знаходить цей спосіб, тим більш гнучкі знання.

Формування професійних якостей у процесі підготовки у вищому навчальному закладі містить:

- високий професіоналізм;
- здібність до професійної адаптації;
- здібність до післядипломної освіти і самоосвіти;
- здібність до інтеграції з фахівцями суміжних та інших спеціальностей;
- здатність до проектної діяльності;
- системне бачення виробничих процесів [5].

У процесі підготовки у вищому навчальному закладі особистісні якості переплітаються з професійними. До сучасного фахівця висувають такі вимоги:

- розуміння сутності та соціальної значущості своєї спеціальності;
- дотримання моральних, етичних і правових норм суспільства;
- наявність аксіологічних спрямувань (ідеалів, цінностей, пріоритетів, мотивацій);
- знання законів міжособистісного спілкування й уміння використовувати їх на практиці;
- здатність приймати рішення і нести за них відповідальність;
- наявність особистісного соціального і виробничого досвіду;
- здатність враховувати в роботі чужий досвід;
- невиробничі резерви особистості (уміння створити сприятливий психологічний клімат у колективі, участь у суспільному житті).

Таким чином, сучасна підготовка вчителів має бути спрямована на розвиток їх професійного, особистісного потенціалу та індивідуальних особливостей.

Отже, майбутній учитель повинен уміти думати, тобто організувати взаємозв'язок минулих і справжніх подій; критично ставитися до іншого аспекту розвитку наших суспільств; уміти протистояти невпевненості та складності; займати позицію в дискусіях і відстоювати свою власну думку; бачити важливість політичного та економічного оточення, в якому проходить навчання і робота; оцінювати соціальні звички, пов'язані зі здоров'ям, споживанням, а також з навколишнім середовищем; уміти оцінювати витвори мистецтва і літератури.

Висновки. У статті проаналізовано сутність професійного становлення майбутнього вчителя у вищих навчальних закладах. Аналіз психоло-

го-педагогічної літератури, наукових праць учених дав нам змогу стверджувати, що професійне становлення майбутнього фахівця в сучасних умовах до педагогічної діяльності не може бути спрямована тільки на набуття спеціальних знань, необхідний розвиток професійно-особистісних якостей.

Список використаної літератури

1. Зеер Э.Ф. Психология профессионального развития : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Э.Ф. Зеер. – М. : Академия, 2006. – 240 с.
2. Гребенюк О.С. Педагогика индивидуальности : курс лекций / О.С. Гребенюк. – Калининград, 1995. – 94 с.
3. Кудрявцев Т.В. Исследование психологических особенностей профессионального становления / Т.В. Кудрявцев. – М., 1988.
4. Митина Л.М. Учитель как личность и профессионал / Л.М. Митина. – М., 1994.
5. Хмель Н.Д. Теоретические основы профессиональной подготовки учителя : автореф. дис. на соискание ученой степени д-ра пед. наук / Н.Д. Хмель. – К., 1986. – 46 с.

Таран И.В. К проблеме профессионального становления будущего учителя в процессе учебы в высшем учебном заведении

В статье рассмотрена сущность профессионального становления будущего учителя, а также выделены основные закономерности общепрофессиональной подготовки, которые касаются современного специалиста. Определены этапы профессионального становления будущего учителя.

Ключевые слова: профессиональное становление, профессиональная подготовка, профессиональные качества.

Taran I. To problem of professional becoming of future teacher in the process of studies in higher educational establishment

Essence of the professional becoming of future teacher is considered in the article, and also basic conformities to law of загальнопрофесійної preparation, which are produced to the modern specialist, are certain. Certain stages of the professional becoming of future teacher.

Key words: professional becoming, professional preparation, professional internalss.